

ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

*Јелена Ј. Гускова, Југославија у ватри: документи, факти, коментари 1990—1992, Москва, 1992. године**

Вечерас у овом дому књиге имамо изузетну гошћу из драге нам Русије, угледног научног и јавног радника међународне репутације, доктора историјских наука и поштовану колегиницу — Јелену Јуревну Гускову. Повод за овај сусрет је њена најновија књига „Југославија у ватри: документи, факта, коментари 1990—1992“. Написала је она и објавила велики број текстова посвећених нашој земљи и историји њених народа. Последњих година веома је интензивно пратила актуелну политичку ситуацију у Југославији и о томе аргументовано, храбро и истинољубиво обавјештавала многобројне читаоце у Русији и другим срединама које су преносиле њене текстове.

Прилика је, дакле, да најприје кажемо коју ријеч о заједничким везама историјске науке наших земаља. Руски историчари су задужили Црну Гору и њену историографију и дали значајан допринос њеном развоју. У руским архивима похрањена је богата грађа, која садржи драгоцене и незаобилазне податке о прошлости југословенских народа и о њиховим односима и везама с Русијом још од краја XVII вијека. Поменимо за ову прилику само документ „Путног дневника“ познатог ру-

ског државника из епохе Петра I П. А Толстоја, који је 1698. године, на путу за Италију боравио у неколико градова Боке Которске и о њој оставио драгоцене свједочење, као и о Црногорцима, у коме се, између осталог, каже: „Близу поменутих мјеста Котора и Пераста живе слободни људи, који се зову Црногорци. Ти људи су хришћанске вјере, језика словенског и има их повећи број; никоме нијесу послушни, повремено се свабају са Турцима а повремено и са Венецијанцима“.

Поменимо и волуминозно дјело Павла Ровињског, без кога је немогуће истраживати историју Црне Горе XIX вијека.

Нема потребе да наводим руске историчаре са којима наши историчари раде на научноистраживачким пројектима о руско-црногорским односима. Имали смо више сусрета са њима и кроз Руско-југословенску комисију историчара. По правилу, послје сваког таквог сусрета појављивала се по једна историјска монографија. И по овој књизи колегинице Гускове се види да обострани интерес постоји и да ћемо и даље имати нових сусрета и, надајмо се, нових књига.

Прилика је да подвучем значај руских извора за проучавање наше историјске прошлости. Сигурно је

* Излагање приликом представљања књиге у Подгорици 15. фебруара 1993.

да се без њих не може изучавати ни једно важније питање из наше прошлости, јер је Русија вјековима присутна на Балкану. Код нас је објављено доста руске грабе. Сјетимо се само фондова Коминтерне. Набрајање свих осталих тематских зборника грабе далеко би нас одвело. Али, остало је још много необјављених извора, без којих се не може писати историја Црне Горе и Југославије. На десетине наших угледних научника боравило је у дојучерашњем Совјетском Савезу и посебно Русији, и по правилу се враћало обогаћено новим сазнањима и са по најмање једном књигом, а било их је и са више књига. И овдје, вечерас, имамо колега који су користећи тамошње архиве написали добре књиге. У посљедње вријеме неколико младих истраживача из Црне Горе боравило је у Русији и они су донијели нову грађу.

Имао сам, дакле, доста разлога да сада и овдје апострофирам руске историчаре и руске изворе. У контексту реченог лакше ћемо сагледати мјесто књиге коју вечерас промовишемо и њеног аутора.

Ова књига је опет књига руског аутора, што говори о континуитету њиховог интересовања за наше историјске теме. Међутим, ова књига не третира само једну југословенску тему. Ма колико она за нас била драматична, ријеч је о свјетској теми, јер већ неколико година Југославија је дежурна тема свих, или скоро свих, субјеката у свијету, посебно наших сусјета и великих сила. Од када је почео овај сулуди рат, који нам је наметнут, сви су забринути. Иако свако гледа свој интерес, сви брину какав ће му бити исход. Уосталом, Југославија је на дневном реду свих међународних организација, посебно Организације уједињених нација.

Др Гускова у предговору истиче да је Југославија интересује и као глобална и као локална свјетска тема, јер је посматра у контексту распада социјалистичког система у Европи, рабања новог друштвеног уређења у државама Источне Европе, уситњавања балканског простора стварањем нових држава с драматичним посљедицама. Она сасвим добро уочава и осјећа и сва друга могућа жаришта југо-

словенске кризе: међунационалне конфликте на Косову и Метохији, националне проблеме у Санџаку, неријешени проблем Срба у Хрватској, могућност проширења сукоба на балкански и шири простор.

Анализирајмо мало наслов књиге — Југославија у ватри. Мало одудара од историје као науке, као да је више апострофирано оно новинско, а то је политика. Но, и то је задатак историје, да буде свједок времена и свјетлост истине. Убимо даље у структуру књиге, па ћемо видјети колико историја кореспондира са актуелном политиком. И када је то већ тако, онда смо и ми заинтересовани да знамо како руска јавност види догађаје у Југославији. И ми бисмо у тим документима могли да видимо оно што нас животно занима: Колико се југословенски интерес данас поклапа са руским интересом? Колико је наша трагедија нека врста опита за руски рецепт? итд. На жалост, руских извора у овој књизи нема — то је оно што нас наводи на питање: Зашто? Овим питањем ми не оспоравамо овакав приступ аутора у обради књиге, већ указујемо на потребу да се осмотри и са те стране — макар, за сада, кроз разговор.

Наши сусрети са руским историчарима увијек су били занимљиви и динамични, и када су нам били гости на Филозофском факултету у Никшићу, у Историјском институту Црне Горе, на научним скуповима на Цетињу, и када смо разговарали о другим темама. Вечерас разговор може да буде још интересантнији, јер је тема веома актуелна, књига још врућа од штампане, а њен аутор спреман за разговор.

Књига коју вечерас представљамо у ствари је хронолошко-тематски зборник који је припремио Институт научне информације за друштвене науке Руске академије наука, у редакцији Јелене Јуревне Гускове, еминентног доктора историјских наука из Москве.

Објављивање извора док догађаји и процеси трају одавно је у свијету познат манир и тиме се „ухваћени“ тренутак стварности билежи, презентира јавности и оставља генерацијама као драгоцене-

на грађа. Колико су приређивачи и издавач експедитивни потврђује податак да том први ове књиге обухвата догађаје од почетка 1990. до августа 1992. године, тј. до Лондонске конференције. Институт научне информације Руске академије наука планира да изда серију књига документарног карактера које се односе на југословенску кризу, што овом подухвату даје посебан значај и тежину.

Ваља истаћи и то да књига садржи 170 докумената, штампана је у тиражу од 5.000 примјерака, а припремљена у Одјељењу земаља Источне Европе.

Извори за овај вриједни зборник су: штампа, публикације, декларације, програмске основе политичких странака, изборни програми, збирке објављених докумената и архивска грађа. Аутори су свјесни великог недостатка материјала из Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније. Важност публикације је и у томе што многи документи још нијесу били објављени, а посебно на руском језику.

Документи у овом зборнику, највећим дијелом, нијесу донесени интегрално, што је сасвим разумљиво. Саопштено је само оно што је најважније, а изостављена мјеста из докумената су обиљежена тачкицама, што је уобичајени манир приликом објављивања грађе.

Зборник је структурално сложен у пет блокова:

— Политички преображај и разлаз политичких снага у СФРЈ на почетку 90-тих година;

— Криза федерације и концепција њеног преображаја;

— Међунационални сукоби; Рат у Хрватској и Босни и Херцеговини;

— Свјетска сарадња и интернационализација југословенске кризе и

— Стварање независних југословенских држава.

Документа су објављена на руском језику у преводу др Гускове и других југослава из Москве. На крају зборника дата је Хронологија кризе југословенске државе од 30. јуна 1971. до 5. децембра 1991. године, коју је израдио Ин-

ститут за европска истраживања у Београду.

Сваком документарном блоку претходи студијска скица — пресјек који је веома солидно, цјеловито и информативно урадила др Јелена Гускова. На овај начин читалац се уводи у документарну материју и лакше може да схвати сву комплексност југословенске трагедије.

Да је књига настала у неком другом, мирнијем времену, не бисмо могли а да не примјетимо да се расположење јавног мњења „прати“ углавном по новинама, гледано са становишта студија, али у процесу пробијања блокаде Југославије добро добе сваки текст, а посебно овај који је веома сериозно припремљен.

Избор текстова у зборнику изванредно добро одговара српској и црногорској — југословенској страни, посебно када се зна какав је став свјетског јавног мњења и његово (не)расположење према нама. Али не само зато, него и због тога што је одабрано оно најважније по научним, моралним и етичким критеријумима. У зборнику је објављено мало докумената о југословенској кризи која има дубљу историјску димензију. Но, то је ствар методолошког избора приређивача, мада објављивање поменути Хронологије југословенске кризе од 1971. године то дијелом надокнађује.

Књига др Јелене Гускове „Југославија у ватри“ самим насловом речито говори о трагедији која се догађа на просторима бивше Југославије са тешким посљедицама и неизвјесним крајем. Она истовремено показује сву дубину кризе, која је захватила сва подручја јавног живота и која дневни живот огромне већине становништва испуњава борбом за голу egzистенцију. Да ли смо ми још увијек довољно свјесни тежине збивања, или смо можда још одвећ близу догађајима, који су сувише велики као планина која нам је близу, па је не видимо, како је својевремено писао Иво Андрић.

Незахвално је историчару да говори о процесима који су у току. То и није његов задатак, он је

У припреми и презентацији грађе у овој књизи видимо нешто слично као и у досадашњој сарадњи у историографији. Совјетски историчари су писали радове на југословенске теме користећи углавном наше, а не совјетске изворе. Зато би било од изузетног значаја обезбиједити објављивање паралелне документације: СССР — СФРЈ, распад федерације. О томе се могу давати и приређивати збирке докумената; студијске компарације; организовати округли столови; пласирати достигнуто на Запад.

Но, у овом часу треба преко Министарства информација СРЈ појачати достављање документације, како би се што прије разбила медијска блокада Југославије и демонизација Срба. На том плану ова књига представља први пробој медијске блокаде. Томе би још више допринијело истовремено публиковање руске грађе о нашој кризи, за шта се и залажемо.

Иако је књига др Гускове нами-

јењена руским читаоцима, она може — захваљујући управо руском језику, који се све више учи и зна — у свијету да завриједи пажњу и шире читалачке, стручне, па и политичке публике. У томе видим шансу да поред научног задатка, који је превасходан, оствари и онај — чисто хуманистички: да помогне да истина о нама доспије свуда. А то је већ много шири задатак.

Књига др Гускове „Југославија у ватри“ је дошла у прави час, као мелем на отворену рану, да покаже свијету истину о југословенској кризи, истину која је прва страдала у овом сулудом времену крвопролића и безумља. Књига на сасвим солидан начин ставља ауторитет истине изнад истине ауторитета и у томе је њен највећи значај.

Због већ учињеног и могуће очекиваног, срдачне честитке и захвалност нашој вечерашњој гошћи — колегиници Гусковој. Хвала.

Бранислав Ковачевић